

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

про дисертацію Шестопал Івани Анатоліївни

«Психологічні особливості професійної самореалізації жінок у зрілому віці», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Психологічний претекст звертання до емпіричного аналізу феномену професійної самореалізації жінок зрілого віку в нинішньому суспільстві має сенс і він змістотворчий з огляду на ті соціальні зміни, які робляться дійсністю у нових демократичних умовах. Загалом ідея самореалізації жінок упродовж останніх десятиріч зазнала чимало редукцій, зумовлених їх достосуванням до необхідностей сучасного життя. Конституційно узаконена рівноправність між жінками та чоловіками в суспільстві усправедливоє їх соціальне становище. Жінки посідають чільне місце в різних ділянках суспільного життя. Нині жінки переконливо самоутверджуються у професійних діяльностях, вільно виконують себе через участь у різних царинах діяльності як продуценти, фахові особистості.

Проблема самореалізації жінок у зазначений автором період зрілості сприймається актуальною і з тих причин, що в цей віковий період дослідниками зауважуються відчутні психологічні зміни: реорганізації особистісних просторів «я-потенційного» жінок, котрі виразно знаходять свій вияв у їх відданостях різним професіям, а переупорядкування й переосмислення систем особистісних, професійних та соціально значущих відносин обертаються на дійсність. «Фігури» наукових досліджень, що описують психологічний зміст феномену професійної самореалізації жінок, на «фоні» цих трансформацій властива досить виважена доцільність. З уваги на це, робота, що рецензується, самою своєю суттю є однією з нечисленних у вітчизняній психології, присвячених вивченю психологічних особливостей професійної самореалізації жінок у період їх зрілості.

Авторкою конкретизується об'єкт дослідження (професійна самореалізація особистості), його предмет (психологічні особливості та

Авторкою конкретизується об'єкт дослідження (професійна самореалізація особистості), його предмет (психологічні особливості та чинники самореалізації жінок зрілого віку в професійній сфері) і мета дослідження (теоретично з'ясувати та експериментально виявити психологічні особливості та чинники самореалізації жінок зрілого віку у професійній діяльності; розробити та апробувати психотренінгову програму її вдосконалення), які віддзеркалюють логіку теоретичного та експериментального розділів дисертаційного дослідження. Методологічні засади цілком відповідають його предметному спрямуванню.

Теоретична частина роботи засвідчує змістовність наукового пошуку І. Шестопал. Нею опрацьовано та структуровано – згідно з логікою дисертаційного дослідження – значний обсяг вітчизняної та зарубіжної літератури, зокрема, ретельне осмислення поняття професійної самореалізації. Запропоноване автором розуміння сутності феномену професійної самореалізації покликане доповнити наукове трактування цього поняття. Відтак, у межах концепції життєтворчої активності особистості «професійна самореалізація» авторкою визначається «як частковий випадок самореалізації особистості, як частина життєвого проекту, спрямована на реалізацію професійних цілей» [с. 68].

Заслуговує на увагу спроба автора системно описати професійну самореалізацію методом якісних структур, який дав змогу з-поміж її провідних чинників виокремити чотири: професійну компетентність як сукупність задатків, здібностей, емоційно-вольового потенціалу та професійних навичок, знань, умінь та досвіду; професійну спрямованість, потрaktовану як сукупність професійних цілей та мотивацій, професійну діяльність, професійну самосвідомість. Цей опис отримав емпіричне підтвердження, узгоджується з окресленим психологічним комплексом емпіричних даних і задає ті параметри, якими можна вправно оперувати в теорії й на практиці.

У структурі професійної самореалізації найпильнішої уваги в дисертації надається таким описаним компонентам: мотиваційно-цільовому: професійна спрямованість (цілі, мотивація); ціnnісно-смисловому: професійна самосвідомість (Я-концепція, самооцінка, рефлексія, особистісна зрілість); операційному: професійна компетентність (сукупність задатків, здібностей, емоційно-вольового потенціалу та професійних навичок, знань, умінь, навичок та досвіду) [с. 69].

У роботі дисертанткою визначено й описано стратегії самореалізації (саморозвитку й соціального визнання) та її психологічні особливості у жінок зрілого віку (перебіг процесу в умовах впливу гендерних стереотипів; вплив психологічної статі на стратегії самореалізації).

Під усяким оглядом позитивною точкою бачення I. A. Шестопал є обґрунтованість та достовірність отриманих результатів засобами застосування методів теоретичного дослідження, до яких має належність аналіз наукових розробок проблематики професійної самореалізації (з метою створення теоретико-понятійного апарату та концептуальних зasad дослідження), використання широкого спектру методів емпіричного дослідження, статистичних технік, описової статистики та кореляцій.

Впровадження цих методів є наслідком науково-пошукової роботи дисертантки й таким, що релевантне логіці застосування психодіагностичних методів та методів статистичної обробки результатів й використаного методичного інструментарію.

Отримані та опрацьовані в процесі дослідження емпіричні результати уможливили у цілому масиві даних опитаних здійснити експериментальну перевірку гіпотези дослідження.

За вагомий науковий доробок автора править обґрунтування та апробація психотренінгової програми оптимізації професійної самореалізації жінок зрілого віку. Варто відзначити послідовність та ясність викладу результатів дослідження, логічну структість і зв'язність тексту, його цілісність і завершеність.

Разом з тим робота хибує на ряд огірків. Існує можливість узагальнити зауваження таким чином:

1. В описові вибірки емпіричного дослідження не зазначено чітких критеріїв відбору респондентів для участі в опитуванні, що лишає непоясненим групування їх усіх в одну цілість – як репрезентативних інформантів-фахівців професії типу “людина - людина” та “людина - знакова система” (за класифікацією Є.О. Клімова).

2. Самореалізація – це виконання жіноцтвом власних особистісних потенціалів повною мірою, сповна і здійснення своїх можливостей «на всю котушку», що припускає її «гнучкість поведінки» (с. 9), автономію, незалежність. Проте у поданому автором підході може постати значеннєва різниця між поняттям «самореалізація» та фактором «адаптація-неприйняття». Цей фактор за своїм змістом, ймовірно, означає не так виконування жінкою себе в професії, як радше копінг-поведінку, її тенденцію долати, опанувати, пристосовуватися до вимог професії, коли виникає розбіжність між суб'єктом й умовами його професійної діяльності. Тоді вона змушена ніби аж «сплющувати» [M.Apter, 2000, р. 257] власне «Я» і дужче непокоїтися відповідністю сuto свого власного «Я», себе професії, ніж мати таку професію, котра ідеально узгоджувалася би з її «Я» сама собою, як така, і жінка могла би далі вільно тримати себе, володіти нею, вирівнюючи в одну лінію «Я» та своє «професійне акме», розвиваючись чи успішно утверджуючись у професійній сфері, а також «отримуючи задоволеність від міжособистісних стосунків».

3. Інтерпретацію автором значення поняття «самоствердження (пошук соціального визнання)», на наш погляд, вільно брати під сумнів. Своїм змістом «стверджувати» відповідає смислові «заявляти, визнавати правильність того, що сказав хтось; стверджувати вірність, безпомилковість думки іншого» [В. І. Острівський, Г. Ф. Острівська, 2008, с. 338]. З огляду на цю смислову конотацію, у контексті «стратегій професійної самореалізації» доцільніше було би вживати термін «самоутвердження» в

розумінні установлювати своє, свій власний лад, здобувати собі місце, зміцнювати особистісний потенціал, узвичаюватися в своєму, закріплювати можливості себе.

Ці зауваження, однак, є дискусійними і не знижують загальної позитивної вартості сумлінно виконаної роботи. Робота, що рецензується, містить у собі багатий емпіричний матеріал, обґруntовує цілий ряд нових висновків і положень, має перспективу подальшого дослідження, її результати доцільно використовувати в теорії і практиці гендерної психології. Результати дослідження знайшли адекватне відображення у достатній кількості публікацій автора. Автореферат відповідає основним положенням дисертаційного дослідження.

Подана робота, таким чином, відповідає всім вимогам, що ставляться до написання кандидатських дисертацій, а її автор І. А. Шестопал заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – «Педагогічна та вікова психологія».

Кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та соціальної психології
Східноєвропейського національного університету
ім. Лесі Українки

З.Ю.Крижановська

«29» листопада 2017 р.

